

ПЕРЕДМОВА

Історія має дві ролі. Її перша роль — бути слідом. Деякі сліди дуже красиві, ними хочеться пишатися, милуватися, виставити їх на чільне місце, щоб усі завжди знали й пам'ятали про ці витвори людської цивілізації. Інші сліди жахливі, огидні, неприємні, за них соромно, їх хочеться приховати й забути. А ще історичні сліди — і красиві, і некрасиві, — подібні чимось до давніх відбитків рослин на камені: одні — видно добре, інші — складно розібрати, а те, що стерлося, доводиться домальовувати в уяві.

Друга роль історії — бути дзеркалом. Подібно до того, як людина у дзеркалі бачить свої хвороби і розуміє, де потребує лікування, так і суспільство в дзеркалі історії розпізнає свої недуги. Як окрема особа, не знаючи своїх слабких і сильних сторін, ризикує втратити здоров'я, комфорт і навіть життя, так само людські спільноти, держави й навіть цивілізації, ігноруючи уроки минулого, приречені на занепад. Якщо кожна людина не пізнає вад людської природи крізь призму історії та не зробить висновків для їх подолання, цілі нації занепадуть, а людство загрузне в нескінченному колі страждань.

Ніщо не робить людину людянішою, ніж історія. Ніхто не підтримає цей світ, окрім вас. Але для достойної справи потрібна гідна підготовка.

Цей зошит допоможе вам поглянути на історію людства з різних сторін, а також він спонукатиме вас думати різноманітними способами, бо невідомо яку професію ви опануєте в майбутньому. Цей зошит розроблено як універсальний посібник, що охоплює матеріал трьох підручників. Теми у ньому об'єднано в «Блоки». Кожен із них містить теми з кількох підручників, упорядковані й синхронізовані для легкого орієнтування. Зазвичай один блок охоплює декілька уроків посліп згідно з календарно-тематичним плануванням. Однак деякі блоки розраховані на один урок. Варто підкреслити, що виконання абсолютно всіх завдань у цьому зошиті не обов'язкове. Прислухайтеся до рекомендацій ваших учителів — вони компетентно підберуть вправи до кожної теми.

І не забувайте: історія — це не збірка оповідок, а система, і її належить осягнути. Кожен із нас є частиною цієї системи. Кожен із нас може цю систему продовжити і вплинути на подальший її розвиток.

Посилання на всі матеріали за QR-кодом

Блок №1

Вступ до історії Середніх віків на теренах України

Щупак І. — §1 □ Власов В. — §1 □ Галімов А. та Гісем О. — §1

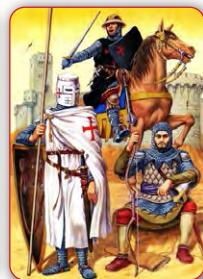
ЗАВДАННЯ №1

Прочитайте порівняльну таблицю. Самостійно або із допомогою вчителя (вчительки) заповніть прогалини в ній. Керуйтеся логікою і структурою, за якою заповнено вже наявні комірочки. Заповнюючи прогалини, робіть короткі акценти на політичному, економічному, релігійному та культурному житті українських земель в означений період Середніх віків.

	V–IX ст.	IX–XIII ст.	XIV–XV ст.
<i>Середньовіччя у Західній Європі</i>	Формування варварських королівств та їх розпад. Натуральне господарство. Поширення християнства.	Політична роздробленість у королівствах. Зародження товарного господарства та зростання ролі міст.	Утворення централізованих монархій. Розвиток товарного господарства та розквіт міст. Падіння впливу Церкви. Розвиток науки, мистецтва, поява філософії «людяності» – гуманізму.
<i>Середньовіччя на теренах України</i>	V–IX ст. Велике розселення слов'ян. Формування і занепад слов'янських племінних об'єднань (союзів). Становлення держави Русі з центром у Києві. Натуральне господарство. Язичництво.	IX–XIII ст.	XIV–XV ст.

ЗАВДАННЯ №2

Підпишіть, до якого періоду Середніх віків належать подані ілюстрації. На що саме ви звертали увагу, виконуючи це завдання? Обговоріть свій вибір на уроці.

ЗАВДАННЯ №3

Прочитайте цитату з історичного джерела і дайте відповідь на запитання.

«Український народ належить до європейського кола не тільки силою історичних зв'язків, але й самим складом народного характеру».
Михайло Грушевський, «Хто такі українці й чого вони хочуть?» (1917)

Висловіть думку: які саме європейські риси народного характеру має на увазі автор?

ЗАВДАННЯ №4

Пройдіть тестування до тематичного блоку за посиланням.

Посилання на тестування за QR-кодом:

Блок №2**Слов'янство у Ранньому Середньовіччі.
Господарство, суспільство, сусіди**

Щупак І. — §2 | Власов В. — §2-3 | Галімов А. та Гісем О. — §2-3

ЗАВДАННЯ №1

Оберіть зі списку три типи джерел, які, на вашу думку, найкраще розкриють суть історичних процесів, що відбувалися на теренах України в добу Раннього Середньовіччя. Усно поясніть свій вибір. Якому типу джерел, на вашу думку, можна довіряти найбільше, а якому найменше? Чому?

археологічні знахідки;

архітектурні пам'ятки;

літописи та хроніки Пізнього Середньовіччя;

народні пісні, перекази та легенди;

старовинні малюнки;

релігійні тексти;

топоніми (назви населених пунктів, місцевостей, регіонів) та гідроніми (назви водойм).

ЗАВДАННЯ №2

Уважно розгляньте карту (с. 7). За допомогою інформації з неї та вашого підручника заповніть «хмару слів» назвами тих слов'янських племен, які осіли на теренах сучасної України після завершення Великого розселення слов'ян у VII ст.

Сім праукраїнських племен

Велике розселення слов'ян V-VII ст.

ЗАВДАННЯ №3

Ознайомтеся з поясненням:

«Язичництво — форма релігії в давніх слов'ян, представлена вірою в багатьох богів і сили природи».

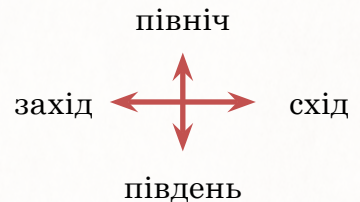
Використовуючи перелік «ознаки на вибір» та матеріал вашого підручника, виписіть ті ознаки язичницьких вірувань, які були притаманні східнослов'янським племенам.

Ознаки слов'янського язичництва

Ознаки на вибір: єдинобожжя, багатобожжя, людські жертвоприношення, віра у кровний зв'язок між певною людською спільнотою і твариною (тотемізм), культ предків, поклоніння силам природи, принесення в жертву тварин.

ЗАВДАННЯ №4

Користуючись інформацією з підручника та карти (с. 9), впишіть у комірки схеми назви племен — сусідів східних слов'ян. При цьому дотримуйтеся географічних напрямків: північ, південь, захід і схід.

ЗАВДАННЯ №5

Прочитайте цитату з історичної праці і дайте відповідь на запитання.

«В першій половині VI ст. анти беруть участь в походах придунайських слов'ян на Візантію. Анти були звичайними учасниками тих повсякчасних нападів болгар, авар та інших слов'ян. Вони страшно шкодили сусіднім візантійським провінціям, але зрідка набирали ширшого значення. Без інших народів, слов'яни рідко атакували Візантію і тим паче не захоплювали її земель».

Михайло Грушевський, Історія України-Руси. Т. 2. — Львів, 1905.

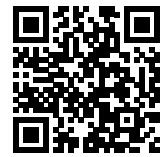
Як ви вважаєте, чому слов'яни зазвичай здійснювали набіги в альянсах з іншими народами?

Що, на вашу думку, могло заважати раннім слов'янам вести завоювальницькі війни, змушуючи обмежуватися лиш грабунками?

ЗАВДАННЯ №6

Виконайте ігрову електронну вправу про слов'янські племена, що стали ядром для формування Русі-України .

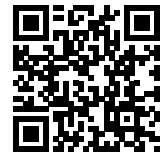
Посилання на вправу за QR-кодом:

ЗАВДАННЯ №7

Пройдіть тестування до тематичного блоку за посиланням.

Посилання на тестування за QR-кодом:

ЗАВДАННЯ №8

Здійсніть самостійне дослідження проблемного питання та підготуйтеся до презентації результатів або групового обговорення в класі.

Дослідний проєкт

Ознайомтесь із легендою «Про Кия, Щека, Хорива і Либідь». В чому полягає головна ідея сюжету? Як ви вважаєте, для чого було створено цю легенду?

Зміст

Блок №1.	Вступ до історії Середніх віків на теренах України	4
Блок №2.	Слов'янство у Ранньому Середньовіччі. Господарство, суспільство, сусіди.....	6
Блок №3.	Утворення Русі-України (Київської держави) та її перші правителі.....	11
Практичне заняття №1 (Розділ I). Виникнення та становлення Русі-України.....		19
Тематична контрольна робота №1 (Розділ I). Виникнення та становлення Русі-України.....		23
Блок №4.	Русь-Україна за правління князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого.....	25
Блок №5.	Суспільно-політичний устрій та господарське життя Русі-України	31
Блок №6.	Культура, мистецтво та освіта Русі-України X–XI ст.	34
Практичне заняття №2 (Розділ II). Русь-Україна наприкінці X – у першій половині XI ст.		35
Тематична контрольна робота №2 (Розділ II). Русь-Україна наприкінці X – у першій половині XI ст.		42
Блок №7.	Політична роздробленість Русі-України. Правління Ярославичів. Володимир Мономах та Мстислав Великий	45
Блок №8.	Розвиток Київського, Чернігівського, Переяславського князівств (середина XII – середина XIII ст.).....	49
Блок №9.	Розвиток Галицького і Волинського князівств. Кочові народи степів України X–XII ст.	53
Практичне заняття №3 (Розділ III). Русь-Україна у другій половині XI ст. – першій половині XIII ст.		55
Тематична контрольна робота №3 (Розділ III). Русь-Україна у другій половині XI ст. – першій половині XIII ст.		58
Блок №10.	Об'єднання Волинського і Галицького князівств. Правління Романа Мстиславича та подальша боротьба за Галич.....	59
Блок №11.	Походи монголів на Русь. Створення Королівства Руського. Король Данило Романович	62
Блок №12.	Королівство Руське за наступників Данила Романовича. Культура Королівства Руського XIII – першої половини XIV ст.	67
Практичне заняття №4 (Розділ IV). Волинсько-Галицьке князівство («Держава Романовичів»)		71

Тематична контрольна робота №4 (Розділ IV). Волинсько-Галицьке князівство («Держава Романовичів»)	75
Блок №13. Українські землі в складі Великого князівства Литовського, Польського королівства та інших сусідів. Кримське ханство. Держава Феодоро.....	78
Блок №14. Українське суспільство, господарство і культура в XIV–XV ст. Магдебурзьке право на українських землях.....	82
Практичне заняття №5 (Розділ V). Руські землі у східноєвропейських державних проєктах XIV–XV ст. Кримське ханство	87
Тематична контрольна робота №5 (Розділ V). Руські землі у східноєвропейських державних проєктах XIV–XV ст. Кримське ханство ..	90